

Végezetül, ha a pályarajz bemutatása után Berze Nagy Jánost, az embert kívánjuk jellemezni, röviden azt mondhatjuk: olyan volt, mint jó palócai, akiknek életét, népi sajátosságait, szokásait és nyelvét oly szenvedélyes szeretettel tanulmányozta. Humanista alázat, filológus aprólékosság és bámulatos szorgalom – ezek voltak a karakterisztikus vonásai.

Munkáját, törekvéseit számtalan körülmény akadályozta: nélkülözések, sorscsapások, a kutatóközponttól, a társaktól és a jól felszerelt könyvtáraktól való távolság, a könyvkiadás nehézsége. Méltán írta életútjának a legvégén: „Nagyon sok áldozatot hoztam a néprajztudományért: számbavehető életem minden szabad óráját s energiáját ennek szenteltem. Életem műve derékba tört oszlop maradna, ha munkámat nem adhatnám azok kezébe, akikért időmet erőmet áldoztam.”²²

Berze Nagy életművének talán az itteni felvázolásából is kitűnhetett, hogy helye a magyar folklór történetében ma már vitathatatlan.

Fülöp Lajos

„Fényből, szeretetből és hűségből szótt ember”

Száz esztendeje született Keresztury Dezső

Természetes, hogy nem csak rám, hanem sok-sok pályatársára, tanítványára, szinte az egész országra hatással volt életműve: a nemzet szolgálata. „Az ad értelmet életemnek, hogy valamilyen közösséget szolgálhatok... Azt a közösséget, amit úgy neveznek, hogy magyar nép, nemzet” – vallotta magáról. Főlemelő érzés volt versei után az embert is megismernem.

Milyen szimbolikus, hogy első személyes találkozásunk, még diákkoromban, éppen Badaconyotmajon, egy Egry József emlékülésen történt, ahová Takáts Gyulával és Fodor Andrásal utaztunk a Balaton hullámain.

Ha elmélyedünk Keresztury Dezső költészetének tájélményében, ami legelőször szembeötlik: hangulatainak finomsága, impresszionisztikus elmosódottsága, megannyi paszteliszíne, derengő árnyalata. Nem volt véletlen, hogy annyira rajongott és oly sokat tett Egry József festészetéért, művészetének méltó elismertetéséért. A festőről Veszprémben megjelentetett *Egry-breviárium* is mutatja: meghatározó, tudatosan vállalt szellemi rokonság volt ez – néha valóságos együttalkotás. Ez az egyre bensőségesebb alkotásparalelizmus olykor egészen közvetlen értelemben tűnik „geometrikus”-nak; egy Egry képet nézve, majd valamelyik Keresztury tájverset olvasva szinte látjuk, ami láthatatlan: párhuzamosokat, ahogy találkoznak a végtelenben.

Keresztury a magyar nyelvkinshagyaték őrzője is: olyan akadémikus kortársunk volt, akinek életművéhez szervesen hozzátartoztak verseskötetei is. Első költeménye nyolcvan esztendeje jelent meg a *Zala Megyei Újságban*, és túl volt már az ötvenen, amikor első gyűjteményes kötetét, a *Dunántúli hexametereket* kézbe vehettük: ez költészetének egyik csúcsa, egy „fergeteges kor” irodalmának kivételes szépségű, történelmi erejű dokumentuma. A Dunántúli hexameterek – hogy lehetőleg ugyanabból a korból említsünk vele rokonítható példát – Szabó Lőrinc lírai rajzának, a *Tücsökzenének* méltó párja irodalmunkban.

Kevesek körében ismert, hogy Keresztury Dezső a Balaton táj művelődéstörténetének egyik legjelesebb tudósa. Családi gyökérzetével is ide tartozott, ugyanis anyai ősei, az Eöry család tagjai évszázadokon át Nemesgulácson laktak. 1918-tól ezt a falut tekintette otthonának. Már gyermekkorában is többször nyaralt Balatonfüreden, de szoros kapcsolatba a várossal csak az 1930-as években került. Főképpen első felesége, Seiber Mária szülei jártak sokat Füredre. Seiber néni – Patay Berta – hosszú hónapokat töltött itt, jó barátságban volt Fröhlich József doktorral, akinek nevéhez fűződik a háború alatt romhalmazzá vált Szívzsanaatórium

²² In: Egy néprajztudós műhelyéből. Szerk.: Banó István és Fülöp Lajos. Pécs, 1977. 1/102. old.

Keresztury Dezső Kodály centenáriumi emlékkiállítását nyitja meg a Budapesti Történeti Múzeumban (1982. szeptember 24.)

újjászervezése. Füredhez „Választott szülőföldjéhez” való kötődését tanúsítják e tájról – miként Kiss János nevezte e vidéket, „a regés előidők honát” –, a *Balaton mellyékéről* írott könyvei: *Balaton* (Budapest, 1940); *A festői Balaton*, (Budapest, 1942); *Balaton* (Budapest, 1960); *Balaton és vidéke, Táj, változó fényben* (Budapest, 1978). Avatott előszót írt Zákonyi Ferenc: *Balatonfüred* című kötetéhez (Veszprém, 1988), továbbá a Balatonfüred-Csopak Tája Szövetkezet által kezdeményezett és anyagi támogatásával megjelent: *A Balatonfüred-Csopaki Borvidék története* (1990) tanulmánykötethez, továbbá a Balaton-felvidék községmonográfiáihoz, számos hasznos útbaigazítással látva el az olvasót: *Felsőörs évszázadai* (1992), *A három Pécsely története* (1992), és *Balatonszőlős évszázadai* (1994).

A Balaton történelmi értékének megismertetésében jó barátja, szövetségesre talált Balatonfüreden Zákonyi Ferenc személyében, aki 1951-től a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal vezetőjeként dolgozott. Ők voltak Balatoni intéző bizottság égisze alatt azoknak a kezdeményezéseknek a letéteményesei, akik a belföldi vendégforgalom kibővítésére törekedtek, s a Balaton vidékét a hazai és külföldi üdülők érdekében is a világturizmus egyik színhelyévé fejlesztették. Felismerték, hogy a Balaton idegenforgalmát nem lehet csupán a selymes vízre és a fürdőzésre építeni. Más is kell: látnivaló, kirándulási cél, szórakozás a borús, esős napokra; bemutatva azt a terenumot, amelyet a Balaton-táj romantikus író-fölfedezői tettek híressé.

Először a Tapolcának dicsőséget hozó Batsányi Jánosnak és feleségének, „Bécs Szappho”-jának, Baumberg Gabriellának állítottak méltó emléket. A későbbiek során Kassán, Linzben, Párizsban és jobbra egy-egy szép ünnepi Batsányi-est keretében emlékeztek meg.

Az 1950-es évek elején dr. Zákonyi Ferenc és Keresztury Dezső a füredi Jókai Emlékmúzeum megnyitásán fáradozott. Kapcsolatuk tovább erősödött és szabályos harcokat vívtak az épület megszerzéséért és méltó berendezéséért. 1954-ben Jókai halálának 50. évfordulóján az ország emlékmúzeum megnyitásával tisztelegtek.

Keresztury, Madách Imre: *Mózes* című drámájának átdolgozását is Balatonfüreden vetette papírra. A Bányász üdülő egyik első emeleti szobájában dolgozott. A Gyógy-ház akkor éppen

renoválás alatt állt, s ezért Debrőczy Tibor igazgató főorvos a szemközti üdülőben adott számára szállást. Madách Imre nem véletlenül választotta drámai hőségévé Mózeset, az emberiség őskorának ezt a gigászi alakját, a népvészér archetipusát. A zsidók története minden kis nép példája lehet, s lett is a történelem folyamán. A dráma nyelvét Keresztury abban a szellemben tette élővé, mint Arany János *Az ember tragédiáját*. A megújított művet 1966. március 4-én mutatták be Veszprémben, majd tájelőadásokon Várpalotán, Ajkán, Pápán, Inotán, Peremartonban, Devecserben, Székesfehérvárott, Zalaegerszegen, Szombathelyen. Később Budapesten a Nemzeti Színházban, a címszerepben Sinkovits Imrével, ahol a drámát több mint négyszázötven ezer adták elő. A közönség még az utolsó előadásán is zsúfolásig megtöltötte a nézőteret. A zsidóság prófétája és népvészére ifjúként lép fel színpadra és aggastyánként hagyja el azt: közben megív önmagával, Istenével, népével, sorsával.

Keresztury Dezső füredi találkozásainkkor többször hangsúlyozta bár a történet Madách Imréé, ami nyelvezetet illeti, az az ő szövege. „*Ha, meghalok, akkor ide tegyetek majd emléktáblát, hogy itt dolgoztam át a Mózeset*” – mondta, rámutatva a Bányász üdülő homlokzatára.

1940-től évente első feleségével, Marikával vagy szezon után egyedül utazott Füredre. Később, karácsony előtt, Mara asszonnyal, második feleségével pihentek a városban. Baráti körükhöz tartozott Zákonyi Ferenc, Lipták Gábor, Szekér Imre, Farkas Edit, Entz Béla, Raffai István, Gubicza Ferenc, Pozsgay Imre és 'Sigmond Olivér szobrász, aki portrét is készített Kereszturyról.

Füreden sokan fölkeresték az első emeleten lévő kórházi szobájában, mindenkit szívesen fogadott. Tisztelői jöttek Veszprémből, Zalaegerszegről, polgármesterek Balatonfüredről és tanítványai a világ négy tájáról. Jött a testvéri jóbarát, Körmenty József prépost Felsőörsről. A Szívkórház a szó teljes értelmében alkotóműhellyé vált Keresztury számára. Itt öltöttek végleges formát, vagy itt születtek meg lírai élményei, s szinte magnetikus erővel vonzotta ide barátait, pályatársait. Itt látogatta meg Illyés Gyula, Passuth László, Borsos Miklós, Déry Tibor, Bernáth Aurél, Németh László, Tamási Áron, Vass Elemér, Bartha László, Weöres Sándor, Takáts Gyula, Örkény István, Vajkai Aurél, Szabó Lőrinc, Tamás István, Udvardi Erzsébet, Bodosi György. Felkeresték egykori kollégiumi tanítványai: Fábián Pál, Fodor András, Lőrincze Lajos, Lakatos István, meg Tüskés Tibor, Németh János, Nyakasné Turi Klára valamint füredi, somogyi, veszprémi költők, újságírók.

Füredi délelőtti kezeléssel teltek el, ebéd után egy kis pihenés következett, délután fizioterápia s közben-közben a nagy beszélgetések. A séta különben fontos lételeme volt. „*Mens sana in corpore sano*” – vallotta, és ez hozzátartozott életéhez. A balatonfüredi Kiserdő a fürdőtelepet hathatósan védi az északi szél rohamai ellen, azonkívül friss, jó erdei levegővel dúsítja. Ez a kis erdőterület, a gyönyörű fenyves számos versének ihletője. Szemlélődő emberként ismert minden fát, bokrot. A szanatóriumból kilépve átment a Kiserdőn, egy vagy két kört tett a kanyargós sétautakon, utána Zákonyiékát vagy Liptákékat látogatta meg, majd vacsorára visszatért a kórházba. Másnap átment Farkas Editékhez vagy Bodosi Györgyékhez, Rosta Sándorékhoz pincszerre, alkalmanként Szelényi Károlyékhoz volt hivatalos. Keresztury Dezső nemcsak műveivel, hanem egész létezésével hatni tudott környezetére, a közösségre. Füreden és környékén „*a Balaton vidék pozitív különcsei*”, mindig „*égd türelemmel*” várták a Kereszturyval való újratalálkozást, közös sétákat, lélekmozdító beszélgetéseket.

Nagyon szerette a savanyúvizet, a nevezetes füredi társaságban rendszerint elmondta a forrás keletkezésének történetét. Ebéd és vacsora után megivott egy pohárka bort, örömet lelve e kicsiny szertartásban.

Amíg Lipták Gábor élt, szívesen meglátogatta. Liptákok különös Istenteremténynek, született autodidaktának tartotta. Aki mindent maga tanult és csak azt tudta igazán amire szüksége volt. Lipták rájött az egykori füredi Gyapay-házban és pincéjében rejlő lehetőségre, amit ez ház a fürdőtelep szívében, szemben a Kiserdővel, a Balatoni út mentén jelentett. Hogy a *Nyitott kapu* című könyvében megírta, a ház a környékbeli kiválóságok szalonja lett. Lipták Gábor verbeli irodalomszervezővé vált. Erről tanúskodnak a szalonjában megfordult jelességek emlékkönyvi beírásai, amelyek Lipták halála után a Petőfi Irodalmi Múzeumba kerültek. Keresztury első felesége nagy mesekedvelő volt. Az általa gyűjtött balatoni folklór-kincset Lipták azonnal felhasználta írásaiban. Valóságos balatoni regeirodalmat alakított ki. Ha ala-

posan görcső alá vesszük Lipták balatoni könyveit, kiderül, nagymértékben Keresztury hasonló tárgyú, forrásértékű műveire támaszkodtak.

Végül is a Lipták-ház kulturális missziót töltött be egy olyan időszakban, amikor hazánk más tájain visszafogottabb volt a kulturális élet – vallotta Keresztury. A Lipták-szalón kapuja nyitva állt Illyés Gyula, Borsos Miklós, Németh László, Szabó Lőrinc, Déry Tibor, Amerigo Tot, Robert Graves, Takáts Gyula, Dankó Imre, Tangl Harald, Entz Béla s a világ minden tájáról érkezők előtt.

Közismert, hogy Keresztury Dezső nagy mesterként írta alkalmi verses rögtönzései sorát. A Lipták-ház legendás vendégkönyvei sok alkalomhoz kötődő verset tartalmazzák. Elhíresültek füredi pince- és emléktábla versei, valamint dedikációi is.

Keresztury Dezsőt 1966. május 9-én Veszprém Megye művészeti díjával, a Batsányi-díjjal tüntették ki, majd mint „az örökös szülőgazdát” 1989. február 3-án a Balatonfüred-Csupaki Borvidék a Balatonvin Borrend lovagjává választotta, 1996-ban pedig Balatonfüred városa díszpolgári címmel tüntette ki.

Immár nyolcadik éve, hogy nincs közöttünk a XX. századi magyar művelődés egyik jelentős személyisége, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott tudományos főosztályvezetője, a PEN Club és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság tiszteletbeli elnöke, a bécsi nemzetközi Lenau Társaság alelnöke, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tiszteletbeli tagja, Zalaegerszeg és Balatonfüred városának díszpolgára, az Állami díj, az Akadémiai Aranyérem, a Széchényi-díj, a Grillparzer-gyűrű, a Nagy ezüst-érem és a Herder-díj tulajdonosa, aki 1996. április 30-án, Budapesten hunyt el.

Keresztury művészetébe, hisszük, örökérvényűen beépült „lelke szülőföldje” a füredi táj jellegzetes, pontosan nehezen meghatározható couleur locale-ja. Emléktábláját halála után alig két évvel, 1998. szeptember 6-án tanítványa, Lator László Kossuth-díjas költő avatta fel a Füredi Panteonban. A barátok nevében Bodosi György költő és Horváth Mihály orvosprofesszor emlékezett.

Keresztury Dezső „fényből, szeretetből és hűségből szőtt ember” volt, írja róla Juhász Ferenc. Valóban, amihez nyúlt, azt az ihletettség sugárkoszorúja vette körül. Költő, hiszen alkatában volt az „*Hic vobis vel vicendum vel moriendum est*”, azaz ott élt benne az itt élned, halnod kell kívánalma. „*Itt, itt a helyünk: szemünkben a távol – éggel az itthoni föld fészke szállni alá*” ahogy versében írta. Neki a szavak ugyanolyan fontosak, mint az élet, az élet pedig azért kedves és értékes, mert szavakban, művekben vagy élő beszédben kifejezhető. Ezért költő volt akkor is, ha prózát írt, ha értekezést, ha színikritikát; akkor is ha kiállításokat nyitott meg, vagy ha a televízióban, rádióban láthattuk, hallhattuk. Hiszen harmónia maga a megtalált értelem, annak égboltja alatt pedig a holnap útját soha nem borítja homály.

Mi, akik ismertük őt, örök élményként őrizzük magunkban azokat az órákat, amelyeket vele tölthettünk. Keresztury Dezsőt az egész Balaton-vidék és sok magyar város magáénak vallhatja. Balatonfüred is szeretettel őrzi emlékét, aki a „nemzet nevelőjeként” is példát mutatott az utókorunknak. Hiszen írói céljának nyelvünk, irodalmunk ápolását, az egész magyar műveltség fölemelését, a jelen, a múlt és a jövő magyarságának féltő, minden részletre kiterjedő megőrzését tekintette.

Matyikó Sebestyén József

